

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעני איילה בתיה קרסל ד"ר

רחוב המלאכה 9
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

האם מוטלת על המדינה חובת סיוע לפליטים

1. הצגת הנושא

סוגיית הפליטים הנמלטים מקרבות ומאסונות היא אחת הסוגיות המורכבות ביותר לפתרון בתקופתנו; ובשנת 2016 דווח על קיומם של למעלה מעשרים מיליון פליטים ברחבי העולם, רובם בארצות מתפתחות.¹ היחס המשפטי לפליטים נגזר מהאמנות הבינלאומיות שמסדירות את ענייניהם: האמנה בדבר מעמדם של פליטים, משנת 1951,² והפרוטוקול שנוסף לה בשנת 1967;³ והאמנה נגד עינויים משנת 1984.⁴ אמנת הפליטים אוסרת החזרת פליט לארץ מוצאו, ומחייבת את המדינה שאליה הגיע להעניק לו זכויות מסוימות דוגמת חופש דת וקניין, חינוך וגישה לבתי משפט.

אמנת הפליטים מגדירה פליט כאדם שבשל פחד (מבוסס כמובן) מרדיפה על רקע גזעו, דתו או השקפתו נאלץ לשהות מחוץ למדינת מוצאו. הגדרה זו מצומצמת ועמומה למדי, ונטען שיש לעדכנה.⁵ כך, למשל, היא אינה חלה על מי שנמלט מאסונות טבע או כתוצאה מרעב,⁶ וכן לא ברור האם היא חלה על מי שנמלט ממלחמות אזרחים או ממאבקים שבטיים.⁷ האמנה נגד עינויים מבטיחה את זכויותיו של אדם שקיימת סבירות רבה כי יהיה נתון לעינויים במדינה שאליה מבקשים לגרום.

מדינת ישראל נדרשה אף היא להתמודד עם הסוגיה; ובמספר מקרים, החל משנות השבעים, הסכימה לקבל מאות בודדות של פליטים כמחווה הומניטרית.⁸ אלא שבהמשך הבעיה הפכה למורכבת יותר, ובשנים 2006–2012 הגיעו ארצה עשרות אלפי מסתננים⁹ – רובם מאריתריאה ומסודן.¹⁰ זרם מבקשי המקלט נעצר כמעט לחלוטין בשנת 2013, בעיקר בעקבות גידור הגבול עם מצרים ובעקבות הקשחת המדיניות שכללה מעצר, הגבלות על נייודות ועוד.¹¹ כיום, מצויים בתחומי המדינה למעלה מ-40,000 מסתננים,¹² וכמחציתם מתגוררים

¹ ראה למשל: 'שיא עולמי במספר הפליטים והעקורים: אחד מכל 113 בני אדם בעולם', וואלה – חדשות (20.6.2016). <http://news.walla.co.il/item/2971921>.

² פורסמה בכתבי אמנה 65: <https://goo.gl/3RfVVE>.

³ פורסם בכתבי אמנה 690: <https://goo.gl/TAm1mb>. תקציר עברי של האמנה והפרוטוקול ניתן למצוא באתר נציבות הפליטים של האו"ם: https://www.unhcr.org/refugees/pdf/1951%20Conv_1967%20Prot%20brochure%20heb_f.pdf.

⁴ 'אמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים', כתבי אמנה 1039. ניתן לקרוא אותה גם באתר 'אמנטי אינטרנשיונל': <https://goo.gl/F43QgQ>.

⁵ טלי קריצ'מאמיר, 'מבוא' (להלן: קריצ'מאמיר, מבוא) בתוך: טלי קריצ'מאמיר (עורכת), לוינסקי פינת אסמרה: היבטים חברתיים ומשפטיים של מדיניות המקלט בישראל, ירושלים 2015, עמ' 14.

⁶ קריצ'מאמיר, מבוא, עמ' 14.

⁷ שלמה אבינרי, ליאב אורגד ואמנון רובינשטיין, התמודדות עם הגירה גלובלית: מתווה למדיניות הגירה של ישראל (להלן: אבינרי ואחרים, התמודדות), ירושלים תשס"ט, עמ' 47.

⁸ קריצ'מאמיר, מבוא (לעיל הערה 5), עמוד 27.

⁹ היחס לאותם אנשים מושפע בין השאר מעיצוב השפה הנקטת ביחס אליהם, וכמובן גם משפיע עליה. הכינויים 'מסתננים' ו'מהגרי עבודה' מבטאים עמדה שלילית כלפיהם, ואילו הכינויים 'מבקשי מקלט' ו'פליטים' מבטאים אהדה. להלן נכנה אותם 'מבקשי מקלט' ו'מסתננים', לסירוגין, כדי לא להכריע בין הגישות.

¹⁰ מבוסס על מסמך 'נתוני זרים בישראל: סיכום שנת 2016' (להלן: נתוני הזרים), של האגף לתכנון מדיניות ברשות

האוכלוסין וההגירה <https://goo.gl/NT8MLA>. כותבי המסמך מסייגים את דבריהם וסבורים שמספר זה עשוי להשתנות (רטרואקטיבית), ואילו פינקלשטיין טוען כי בפועל המספרים גדולים יותר ומסתננים רבים אינם ידועים לרשויות החוק. ראה אריאל פינקלשטיין, זרים שאינם אזרחים בישראל – סקירת נתונים ועמדות, דצמבר 2014 (להלן: פינקלשטיין, זרים שאינם אזרחים), ירושלים תשע"ד, עמ' 6.

¹¹ קריצ'מאמיר, מבוא (לעיל הערה 5), עמ' 35.

¹² נתוני הזרים, לעיל הערה 10.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעני אילה בתיה קרסל ד"ר

רחוב המלאכה 9
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

בשכונות מוחלשות בדרום תל אביב. ריכוז מסתננים זה גורם לירידת הביטחון האישי בשכונות אלו והגירה שלילית של תושביהן;¹³ ועל מצב זה, ומאיך על היבטים אחרים של המדיניות הנקטת כלפי המסתננים,¹⁴ ישנה ביקורת ציבורית עזה.

המניעים העיקריים להגעת המסתננים למדינת ישראל היו: בריחה מאזורי קרבות ורצח עם, רעב, הגבלות על החופש הדתי והפוליטי, ורצון לשפר מצב כלכלי קשה. אכן, ישנה מחלוקת חריפה סביב השאלה כמה ממבקשי המקלט אכן מצויים בסכנה קשה וכמה אינם אלא מהגרי עבודה;¹⁵ אולם בדברינו להלן לא נחוה עמדה בסוגיה זו, ונעסוק אך ורק במבקשי מקלט אשר מצויים במצוקה עזה – הן אלה אשר זכאים לפי הדין הבינלאומי למעמד של פליטים והן אלה שלא זכאים לכך.

2. הדילמה האתית

השיקולים לטובת קבלת אותם פליטים, וכן לטובת הענקת זכויות לפליטים, ברורים למדי. מדובר באנשים חסרי ישע, שלעתים קרובות עברו מסע ייסורים כבד, ותחושת החמלה כלפיהם מתעוררת באופן טבעי. השיקולים כנגד קבלת הפליטים מורכבים מהיבטים כלכליים, חברתיים וביטחוניים: יש החוששים שהפליטים ייפלו למעמסה על החברה, שיתפסו מקומות עבודה המיועדים לאזרחי המדינה, או שהם מועדים לפשיעה מוגברת. לצד חששות אלו ניתן להוסיף כי קבוצה גדולה של פליטים עשויה לשנות את ההרכב הדמוגרפי של מדינה ואת תרבותה; וחשש זה מקבל משנה תוקף ביחס למדינת ישראל שמטרתה המרכזית היא לשמש 'בית לאומי לעם היהודי'. לבסוף, חלק מהפליטים מגיע ממדינות אויב, וגורמים שונים המבקשים לפגוע במדינה עשויים להיעזר בנתיב נוח זה.

נייר העמדה שלפנינו יתמקד בשאלה אחת בלבד: האם קיימת מחויבות דתית, עקרונית וישירה, לפתיחת שערי המדינה בפני פליטי חרב ורעב? יודגש, כי גם אם התשובה לשאלה זו חיובית, אין לקבוע כי על שערי מדינת ישראל להיפתח לרווחה בפני כל פליט, משום שיש לקחת בחשבון גם את השיקולים שהוזכרו לעיל.

3. תרומת היהדות

1.3. הקדמה: חובות ועקרונות מוסריים

בסוגיית הפליטים נתקשה למצוא מקורות הלכתיים ברורים, משום שלאורך מאות השנים האחרונות לא התקיימה מדינה יהודית, וממילא הנושא לא נידון בספרות הפסיקה. עם זאת, היהדות אינה כוללת רק עקרונות הלכתיים אשר מטילים חובה משפטית-קונקרטי, ויש בה גם עקרונות מוסריים שמנחים באופן כללי כיצד לפעול. ואכן, ניתן לציין מספר כללים מוסריים אשר רלוונטיים לסוגיה זו, והם יפורטו להלן. בנוסף, תוצע להלן דרך מחודשת ולפיה ניתן להסיק על אודות קיומה של חובה הלכתית ממשית לסייע לפליטים.

¹³ כך עולה מדף מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 'שהיית מסתננים בדרום תל אביב' (להלן: דף מרכז המחקר והמידע של הכנסת): <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03790.pdf>.

¹⁴ ביניהם: עיכוב רב בבדיקת בקשות הפליטות; אחוזים נמוכים ביותר של היענות לבקשות, לעומת המקובל בעולם; אי-הסדרת מעמדם של פליטים בתקופת הביניים עד מתן התשובה לבקשה; קבלת זכות הגנה קבוצתית בלבד ולא זכות למעמד אישי. ראה: דף מרכז המחקר והמידע של הכנסת (לעיל הערה 13); אבינרי ואחרים, התמודדות (לעיל הערה 7), עמ' 45-46; 'נפסלו על הסף: מדיניות ישראל לדחיית בקשות מקלט של פליטים מאריתריאה וסודן מבלי שנבדקו', <https://goo.gl/XDesAE>; מרץ 2016.

¹⁵ ראה בהרחבה אצל פינקלשטיין, זרים שאינם אזרחים, לעיל הערה 10.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעצמאית בתיאור קרסל דל

רחוב המלאכה 9
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

2.3. 'הלכת בדרכיו'

המקרא מצווה אותנו ללכת בדרכיו של האל, ובין דרכים אלו יש למנות רחמים וחמלה על כלל הבריות, ובפרט החלשים והסובלים שבהם.¹⁶ יישום של עיקרון זה ניתן למצוא בהנחייתו של הרמב"ם כי ראוי להתייחס לעבדים ברחמים – הנחיה שנאמרה כמובן על רקע קיומו של מוסד העבדות.¹⁷

3.3 אהבת הבריות, יושר ומוסר טבעי

מקורות רבים במסורת היהודית מצביעים על חשיבותם של אהבת הבריות והמוסר הטבעי אף ביחס למי שאינו יהודי.¹⁸

4.3 היחס לגרים בתורה ואין מקרא יוצא מידי פשוטו'

פסוקים רבים מורים כי חובה להתייחס באופן חיובי לגר ואין לפגוע בו.¹⁹ התורה מנמקת חובה זו על רקע עברו של עם ישראל כמי שסבל מעבדות ומגרות במצרים, ולכן מבין לנפשו של הגר. חז"ל, והראשונים בעקבותיהם, קבעו שפסוקים אלו עוסקים באדם שהתגיייר וקיבל על עצמו לשמור את כל מצוות היהדות; ויש הסבורים שהם עוסקים גם ב'גר תושב' – נכרי שקיבל על עצמו בפני בית דין לשמור את שבע מצוות בני נח.²⁰ אולם פשט המקראות מורה כי פסוקים אלו אינם עוסקים דווקא בסיוע ל'גר צדק' או ל'גר תושב' אלא בכל אדם שסובל ומצוי בארץ לו לא; ולאור זאת נראה שישנה חובה הלכתית לסייע לפליטים. דברים אלו מבוססים על העיקרון הקובע ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו',²¹ ולפיו מלבד ההנחיות ההלכתיות הנובעות מן האופן שבו פירשו חז"ל את הפסוקים, ישנן השלכות הלכתיות גם לפרשנות הפשוטה של הפסוקים. עיקרון כזה יושם על ידי הראשונים במספר הקשרים, וניתן ליישמו גם כאן, שכן כאמור פשט הפסוקים מורה כי הגר האמור בהם הנו אדם חסר זכויות המצוי בארץ זרה.²² על כך ניתן להוסיף כי ההנמקה שהתורה מעניקה

¹⁶ על פי דברים כח, ט; ישעיהו נז, טו; יונה ד, טו; ספר המצוות לרמב"ם עשה ח; משנה תורה הלכות עבדים ט, ח; שם הלכות מלכים י, יב; הרב אהרון ליכטנשטיין, 'היחס לגוי בתפיסה היהודית', דף קשר – ישיבת הר עציון 134 (סיוון תשמ"ח); וראה גם בבא מציעא פה, א (שם מיושם עיקרון זה אף ביחס לבעלי חיים).

¹⁷ משנה תורה הלכות עבדים ט, ח.

¹⁸ הנצי"ב (פירוש העמק דבר לתורה, פתיחה לספר בראשית) מסביר שספר בראשית מכונה 'ספר הישר' (עבודה זרה כה, א על פי יהושע י, יג) כדי להעלות על נס את הנהגתם של האבות, אברהם יצחק ויעקב, המתאימה ליושר ולמצפון. אחת הדוגמאות שמביא הנצי"ב לאותו חוש מוסרי היא נכונותו של אברהם להתפלל שסודם לא תיחרב – על אף שאנשיה היו שנואים עליו בשל רשעותם. דברים אלו מציינים בפנינו את המצפון כאחד המקורות המשמעותיים ליחס הרצוי בין בני האדם (וראה גם מידות הרא"ה אהבה ב, ה). דוגמה נוספת, שונה מעט, מצויה בפירוש הרמב"ן לתורה (דברים כג, י) כאשר הרמב"ן מתייחס לחשיבות העקרונית של הקפדה על מוסר מלחמה כלפי אויבים, אף שמוסר זה מנוגד לטבעו של האדם.

¹⁹ ראה לדוגמה: שמות כב, כ; שם כג, ט; ויקרא יט, לג; דברים י, יט; וראה גם בבא מציעא נט, ב.

²⁰ ראה: בבא מציעא נח, ב; ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה רנג ורנה; סמ"ג לאוין, עב-עג. באשר לדעות הסבורות שחלק מהאיסורים תקפים לגבי 'גר תושב', ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך 'אונאת הגר' וערך 'גר תושב'.

²¹ מקורו של הביטוי בתלמוד הבבלי, שבת סג, א; יבמות יא, ב; שם כד, א. מקורות מרכזיים בכתבי הראשונים לשימוש הלכתי בפשטי המקראות, אף כאשר פירוש זה נבדל מפירושם של חז"ל, ניתן למצוא אצל הרמב"ן במשפט החורם (נדפס בתוך שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רפח), ובחידושי הר"ן (סנהדרין כז, ב). למקורות נוספים ראה: דוד הנשקה 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', המעיין יז, ג (ניסן תשל"ז), עמ' 7-19 (ובעיקר בהערות 3, 5); הנ"ל, 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו (המשך)', המעיין יז, ד (תמוז תשל"ז), עמ' 52-69. חשוב להדגיש כי זהו חידוש גדול שלא מצאנו לו מקבילות בפסיקה בנוסף, יש להעלות שלוש הסתייגויות מיישומו כאן: ראשית, במקרים המוכרים לנו הפשט נוסף על הדרש ואינו סותר אותו, ואילו כאן פשט המקראות מנוגד לדרשת חז"ל; שנית, מערכת דיני הגר מסתעפת למצוות רבות בתורה שגם בהם יש פער בין הפשט לדרש, ויישום הפשט באותם הקשרים עשוי ליצור מורכבויות רבות; לבסוף, ייתכן שבעיני חז"ל, דרשתם משקפת את פשט הפסוקים, שכן גם 'גר צדק' או 'גר תושב' אינם גרים במדינת מוצאם. אכן, גם אם הלימוד מפשוטו של מקרא עשוי להיות בעייתי בנידון שלפנינו, מסתבר שלכל הפחות ניתן לשאוב ממנו הדרכה מוסרית עקרונית, והשווה הרב יהודה קופרמן, פשוטו של מקרא: על מקומו של פשוטו של מקרא בשלימות התורה ובקדושתה, ירושלים תשס"א, כרך א, פרק ח.

²² שכן ההנמקה "כי גרים הייתם בארץ מצרים" ודאי אינה מתאימה לפירוש שמדובר 'גר צדק', שהרי עם ישראל לא היה 'גר צדק' במצרים. ראה גם פירוש רש"י על שמות כב, כ.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעני איילה בתיה קרסל ד"ר

רחוב המלאכה 9
לוד 71520
טל. 0523286269
פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il
www.tzohar.org.il

לחובת הסיוע לגר היא הכרתנו את נפש הגר בשל סבלנו במצרים, ומשמעה הוא שעם אשר חווה על בשרו טראומה חייב להטות כתף ולעזור למי שסובל ממצוקה דומה. בהתאם לכך, נראה שעמנו אשר חווה על בשרו את סירובן של מדינות העולם לקלוט אליהן פליטים יהודיים בתקופת השואה, נדרש לסייע לפליטים בשעת רוחתו.

5.3. 'לא תסגיר עבד אל אדוני'

התורה אוסרת הסגרת עבד לאדוניו,²³ ומכלל איסור זה יש ללמוד על החובה שלא להסגיר אדם למקום שבו הוא ייחשף לסכנה. אלא שגם בעניין זה מצוי פער בין האופן שבו קראו חז"ל את הכתובים ובין קריאה צמודת פשט: בעוד פשט הכתובים מאפשר את הסבת האיסור על כל עבד,²⁴ צמצמו חז"ל את היקף האיסור ופירשו אותו בצורה נקודתית כמוסב על גוי במעמד עבד כנעני²⁵ שברח מחו"ל לארץ.²⁶ דומה אפוא שגם כאן ניתן להציע יישום של הפשט – אם כהנחיה מוסרית, ואם על דרך 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' וכדלעיל.

6.3. סיוע חיוני מייד

התורה מטילה מגבלות על נישואים עם גרים עמוניים ומואביים, משום שאבות אבותיהם לא קידמו את בני ישראל בלחם ובמים עת הלכו ישראל במדבר;²⁷ ומכלל זאת יש ללמוד כי עם אשר בשטחו, או סמוך לשטחו, מצויים זרים חסרי ישע, מחויב לסייע להם.

7.3. דרכי שלום והיחס לגוי

למרות האמור לעיל, בדברי חז"ל והראשונים אנו מוצאים הגבלות, ואף איסורים, על סיוע לגויים (אף שלפי חלק מהדעות, הללו אמורים דווקא בעובדי עבודה זרה) וביניהם איסור "לא תחנם" האוסר הענקת מתנה לגוי.²⁸ מנגד, קובעים חז"ל שבשל עקרון 'דרכי שלום' מפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל ועושים עמם חסדים.²⁹ בנוסף, יש הסבורים שההגבלות הנזכרות אינן רלוונטיות כלל במדינת ישראל בימינו.³⁰

²³ דברים כג, טז.

²⁴ מפרשי הפשט אכן הבינו את האיסור כחל על כל עבד ראה: **תרגום אונקלוס**, ופירושי **אבן עזרא**, **רמב"ן** ו**אברבנאל**. יש לציין כי **מפירוש הרמב"ן** ומ**פירוש האברבנאל** משתמע כי מדובר דווקא בעבד שבא להתגייר.

²⁵ עבד כנעני הוא גוי שנמכר לעבדות ליהודי ועבר תהליך חלקי של גרות הכולל מילה וטבילה (**משנה תורה** הלכות איסורי ביאה יג, יא). בזמן עבדותו, הוא חייב במצוות שבהם חייבת אישה (חגיגה ד, ב), ולאחר שחרורו הוא טובל בשנית ונחשב ליהודי גמור אשר חייב בכל המצוות (**משנה תורה** הלכות איסורי ביאה יג, יב). ראה גם ערך 'עבד כנעני' באתר ויקישיבה: <https://goo.gl/gA7xjW>.

²⁶ ראה: גיטין מה, א (שם מובאות דעות שונות. בדברינו נקטנו בדעתו של רבי אחי בריה דרבי יאשיה שנפסקה להלכה); **ספר המצוות לרמב"ם** לא תעשה רנד-רנה; **משנה תורה** הלכות עבדים ח, ט-י; **בית יוסף** יורה דעה, סוף סימן רסז.

²⁷ דברים כג, ה, על פי **פירוש רבנו בחיי** ו**פירוש האברבנאל** שם, וראה גם ויקרא רבה לד, ח. אמנם יש מפרשים הסבורים כי הציפיה מהעמונים והמואבים לקדם את ישראל בלחם ומים היא בשל מחויבות אחרת: החסד שעשה אברהם אבינו עם לוט, אביהם הקדום של שני העמים הללו (ראה **פירוש הרמב"ן** שם).

²⁸ דברים ז, ב; עבודה זרה כ, א; **משנה תורה** הלכות עבודה זרה י, ד. לדיון בשאלה על אילו גויים חל האיסור, ראה למשל הרב אלישע אבינר, 'מעמד הישמעאלים במדינת ישראל', **תחומין** ח (תשמ"ז), עמ' 337-362.

²⁹ גיטין סא, א. הגישה הרווחת רואה בעיקרון זה עיקרון תועלתני, ולפיו יש להימנע מסכסוכים מחשש לפגיעה עתידית ביהודים. ראה למשל **תוספות** עבודה זרה כ, א, ד"ה ר' יהודה; **חידושי אגדות** – **מהרש"א** גיטין, שם, ד"ה ושואלין. יש שהבינו עיקרון זה כעיקרון מוסרי אשר לפיו יש להימנע מלשפוט את הבריות על דעה בה הם מחזיקים ולדרוש את שלומם. ראה: **משנה תורה** הלכות מלכים שם; **יד פשוטה** שם ועל הלכות עבודה זרה י, ז. בכיוון דומה צעד הרב איסר יהודה אונטרמן, ראה **שבט מיהודה** ג, ע.

³⁰ ראה: הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, 'זכויות המיעוטים לפי ההלכה', **תחומין** ב (תשמ"א), עמ' 169-179; הרב חיים דוד הלוי, 'דרכי שלום ביחסים שבין יהודים לשאינם יהודים', **תחומין** ט (תשמ"ח), עמ' 71-81. להרחבה ומקורות נוספים ראה אליעזר חדר, **מיעוטים במדינה יהודית: היבטים הלכתיים**, ירושלים תש"ע, פרק שני.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לענין איילה בתיה קרסל ז"ל

רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל. 0523286269

פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il

www.tzohar.org.il

8.3. קידוש השם וחילול השם

כפי שהוזכר לעיל, מדינת ישראל חתומה על אמנות בינלאומיות המבטיחות את זכויות הפליטים, והשתמטות מקיום התחייבויות אלו עלולה לגרום לחילול השם.³¹ בעיה זו מתחזקת לאור ההיסטוריה של העם היהודי, ובייחוד זו של תקופת השואה – כאשר מדינות רבות לא היו מוכנות לקלוט פליטים יהודיים ולהצילם ממוות. מאידך, סיוע הומניטארי מכובד לפליטים עשוי להיות מעשה של קידוש השם, שהנו ערך חשוב במיוחד בעולמה של היהדות,³² ולבטא את ייעודו של עם ישראל כ'אור לגויים'.³³

9.3. פגיעה בצביון היהודי

על אף כל האמור, ישנם שיקולים נגדיים כנגד סיוע לפליטים. שיקול אחד הוא החשש מנישואי תערובת ומפגיעה בצביונה היהודי של המדינה; ואכן החשש מההתבוללות מצוי בהקשרים רבים בתנ"ך וישנן הלכות שונות שנועדו למנוע נישואי תערובת.³⁴

10.3. קדימות צורכיהם של האזרחים

שיקול נוסף שכבר הוזכר לעיל הוא החשש מפגיעה כלכלית וביטחונית. בהקשר זה חשוב לציין שההלכה היהודית עסקה בשאלת ההתנגשויות בין צורכיהם של אנשים שונים, וקבעה שכשחיי של אדם בסכנה הם קודמים לחיי חברו ("חייך קודמים לחיי חבריך"³⁵), וכן שהצלת רכושו קודמת לזו של הזולת ("שלך קודם לשל כל אדם"³⁶). כאשר התייחסה למצב שבו האדם עצמו אינו נזקק וההתנגשות היא בין צורכיהם של אנשים אחרים, קבעה ההלכה שחובה מוסרית לסייע לזולת בהתאם למידת הקרבה שלו לאדם.³⁷ בדומה לכך נקבע כי משאבים השייכים לבני עיר מסוימת יופנו קודם כול לצורכי אותה העיר.³⁸ לאור זאת ברור כי החובה הראשונה של המדינה היא כלפי אזרחיה, אך מסתבר שכאשר מדובר בצורכי מותרות של אזרחים אל מול צרכים קיומיים של פליטים, אין בהכרח עדיפות לצורכי ישראל.³⁹

³¹ בהקשר זה ראה מה שכתבנו בנייר העמדה בנושא מכירת נשק למדינות המפרות זכויות אדם, ליד הערת שוליים 15 ואילך.

³² ראה לדוגמה: ירושלמי בבא מציעא ב, ה; משנה תורה הלכות גזלה ואבדה יא, ג.

³³ כמצוין במקורות רבים. ראה למשל: ישעיהו ב, א-ד; שם מב, ו; הרב שלמה ריסקין, 'בתוך בני ישראל ולעיני גויים רבים', תחומין ח (תשמ"ז), עמ' 371-374.

³⁴ ראה למשל: במדבר כה, א-ט; נחמיה יג, כג-ל; שופטים ב. ההלכות הרלוונטיות למניעת נישואי תערובת (איסור על בישולי עכו"ם, פת עכו"ם ויינו של נוכרי) מצויות בשולחן ערוך יורה דעה, קיב-קיד.

³⁵ בבא מציעא סב, א. הפוסקים נחלקו האם בהתנגשות שכזו האדם רשאי למסור את חייו למען חיי חברו (שו"ת משפט כהן קמג, שו"ת שרידי אש ב, לד), או שחובה עליו להציל את עצמו (שבט מיהודה שער א, פרק ח, אות ה; שו"ת משנה הלכות ט, שמט). נדגיש כי הדיון רלוונטי רק כאשר פעולת האדם להצלת עצמו אינה כרוכה בהריגה (ראה סנהדרין עד, א).

³⁶ בבא מציעא לג, א. כאמור, המשפט עוסק בעיקרו בהצלת ממון ובהקשר זה מוסכם כי האדם רשאי להעדיף את הצלת ממון חברו על פני ממונו. יתרה מזאת, בגמרא שם אף נמתחה ביקורת על מי שלעולם דואג לשל עצמו על חשבון דאגה לזולתו. לכך יש להוסיף כי ההלכה מחייבת את האדם בנתינת צדקה לעניים.

³⁷ כלל זה מובא בפוסקים ביחס להענקת סיוע ממוני או הלוואה. ראה: בבא מציעא עא, א; משנה תורה הלכות מלווה ולווה ה, ז; שולחן ערוך יורה דעה, רנא, ג.

³⁸ נדרים פ, ב. במקרה הנידון שם נפסק כי בני העיר יכולים להשתמש במעיין שלהם לצורכי כביסה אף שבני עיר אחרת זקוקים למים לשתיה. לסקירת ההבנות השונות של מקרה זה ראה: אנציקלופדיה הלכתית רפואית (מהדורה שנייה, ירושלים תשס"ו), ערך 'משאבים מוגבלים', עמ' 847-848 ובהפניות שם.

³⁹ ראה בבא מציעא שם, והשווה שו"ת חתם סופר ב, רלא. ראה גם הרב עמית קולא ואחרים, 'צדקה תרומם גוי: סיוע לפליטים לאור ההלכה', בתוך: חוברת – ארגון רבני בית הלל 13 (ניסן תשע"ז), פרק ז, סעיף 2 <http://www.beithillel.org.il/show.asp?mador=&id=73309#.WPz8DI2ZHgh>.

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

צהר לאתיקה

לעני איילה בתיה קרסל ז"ל

רחוב המלאכה 9

לוד 71520

טל. 0523286269

פקס. 08-9152280

office@tzohar.org.il

www.tzohar.org.il

4. מסקנות

1.4. עקרון "חייך קודמים לחיי חבריך" ו"שלך קודם לשל כל אדם" והחובה המוסרית לסייע תחילה לקרובים נכונים גם במישור הלאומי-מדיני, ומחויבותה הראשונית של מדינת ישראל היא שמירה על שלומה, קיומה וביטחונה.

2.4. המדינה נדרשת להשקיע את המשאבים הראויים על מנת לקיים את התחייבויותיה למעמד הפליטים וכפי שקובעות האמנות הבינלאומיות שהיא חתומה עליהן.

3.4. על המדינה לקבוע מדיניות ברורה ומסודרת בנוגע לטיפול במבקשי המקלט.

4.4. מוצע לקבוע כי מספר מסוים של מבקשי מקלט אומללים יזכה לסיוע הומניטרי, גם כאשר אותם אנשים אינם עומדים בתנאים המשפטיים-פורמליים של הגדרת הפליטות (כגון הנמלטים מאזורים מוכי רעב).

5.4. מוצע שבישיבות לקביעת המדיניות בעניינים אלו ישתתפו גם אנשי רוח ודת אשר יציגו את השיקולים המוסריים הקשורים בנושא זה.

